

Vier kerken toegewijd aan Sint-Antonius-abt in het Bisdom Brugge.

Guido Vermeulen

Deel 2 3. Ingooigem en 4. Rollegem

Een werkdocument over volksdevotie en het kunstpatrimonium

Zo begon het !

Begon het zo?

Inleiding

In het Beertje (1) verscheen het eerste deel van deze studie over de devotie tot Sint-Antonius-abt te Heist aan Zee en Blankenberge. Over wat de heiligenverering inhoudt, gingen we in de inleiding te rade bij Godfried Bomans (2) die dit fenomeen prachtig heeft verwoord. Zijn gedachten klinken glashelder en uitgepuurd, wars van elke sentimentaliteit. Hij laat de mensen zien zoals ze zijn in hun angst, geloof en bijgeloof. Deze volkskundige studie is ontstaan door geduldig zanten (1970-1998), het systematisch verzamelen en ordenen van devotionalia, pers- en tijdschriftenartikelen, door mondelinge overleveringen en persoonlijk fotomateriaal. Hierdoor ontstond in de loop der jaren een Antoniusarchieef, waaruit kon worden geput en dat voor iedere geïnteresseerde openstaat. Hierbij hopen we weer met een stuk Antoniana-traditie aangeknoopt te hebben en onze vele vrienden hiermee een plezier te doen. Maar daarmee is het Antoniusboekje van het Bisdom Brugge niet uitgelezen; er resten ons nog tientallen grote en kleine parochies met een zoniet nog groter en boeiender verhaal over Antonius Abt, o.m. Aatrijke, Beveren-Roeselare, Desselgem, Oostvleteren, St.-Jan-ter Biezen, St.-Juliaan-Langemark, Leke enz.

Ingooigem-Anzegem

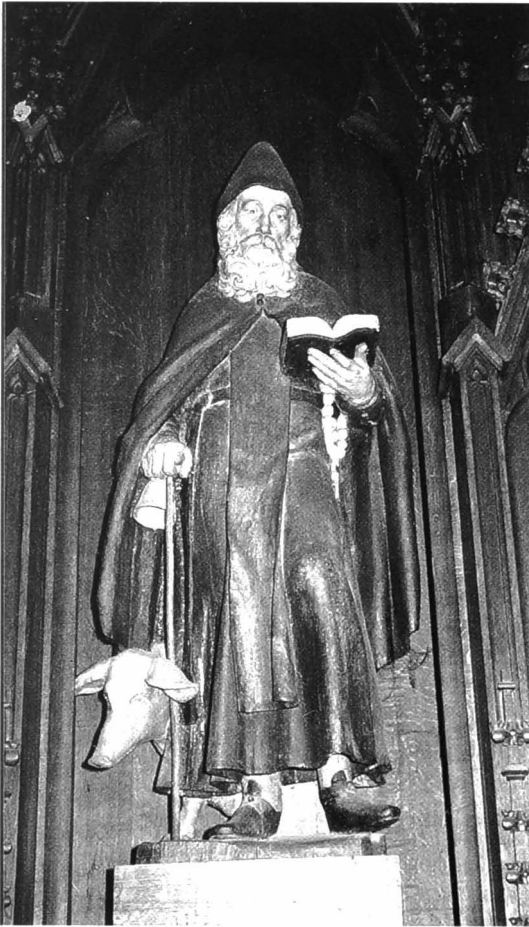
Het allereerste begin van dit schilderachtige dorp ligt in een ver verleden, namelijk in het jaar 1179 bij de bouw van een vroeg-gotische kerk. Ingooigem is een dorp dat leeft van landbouw en nijverheid en gesitueerd is tussen Leie en Boven-Schelde. De Sint-Antoniuskerk is het middelpunt van de jaarlijkse Sint-Antoniusfeesten, op 17 januari en op de tweede zondag van juni. Voor het jaar 1559 behoorde Ingooigem tot het bisdom Doornik, daarna tot het bisdom Brugge. De eerste zekerheid omtrent een Antoniusdevotie te Ingooigem wordt ons verhaald door pastoor en historicus Slosse. (3) De grote klok die toegewijd was aan de heilige Antonius-abt werd uit de toren gehaald tijdens de geuzentroebeelen. Deze klok werd te koop aange-

(0) Dit tweede deel verschijnt in twee delen. In dit nummer van Van Mensen en Dingen verschijnt het deel over Ingooigem, in een volgend nummer vindt u het deel over Rollegem (nvdr).

(1) Volkskundig jaarboek 't Beertje, *Nieuwe Reeks* 1/1999 Bond van de West-Vlaamse Volkskundigen, Brugge, 1999, pp. 57-81. Te bestellen bij hoofdman Danny Vanlooocke, Vooruitgangsstraat 66, 8310 Assebroek.

(2) G. Bomans, *Van dichtbij gezien*, Rome, 1971, p.17.

(3) Pastoor Slosse in zijn Ingooigems gedenkboek *Stadsarchieef Kortrijk Deel 1* verscheen in *Volkskundig Jaarboek 't Beertje*. *Nieuwe Reeks* 1/1999, Brugge, 1999.

Afb 1: Het Sint-Antoniusbild in de kerk van Ingoogem

boden te Oudenaarde omdat Ingoogem tot deze kanselarij behoorde. Het was *“een groote clocke van Ingoyghem, ghelegen ter eerde zo dat men maer op d’een zijde ghelezen conste daer up stond: Bidt Ghod ende eert Anthonis met penententie, gy zult bevryd zyn.”* *“Anthonis myn name.”* Heere Andries Libaert pastor van Ingoighem, Anthonus Carmin baelul, Jan Van Berghe, Joos Van Tieghem kerkmeesters. 1598.” Vermoedelijk bezat de kerk van Ingoogem op het einde van de 16de eeuw reeds een St.-Antoniusaltaar met daarop het Sint-Antoniusbild dat nu nog op het neogotisch altaar staat. (afb. 1)

De relikwie van Sint-Antoniüs werd op 19 september van het jaar 1669 in ontvangst genomen door de jezuiet Hugo Vranx in Saint Antoine-aux-Monts bij Grenoble. Deze relikwie werd op 8 december van hetzelfde jaar in Doornik verzegeld door de groot-vicaris. Toen Gilbertus de Choisseul, bisschop van Doornik, op 3 mei 1679 naar Ingoogem kwam, heeft hij de brief met zijn zegel bekrachtigd. Zo’n relikwie was van onschatbare waarde om de devotie bij de parochianen en bedevaarders kracht bij te zetten.

Afb 2: Het Sint-Antoniusborstbeeld op een sarcofaag in Lodewijk XIV-stijl.

Het St.-Antoniusborstbeeld (1678) staat op een sarcofaag in Lodewijk XVI-stijl (ca 1750). Op de hoeken prijken twee engelkopjes. Sommige delen van het hout zijn wit geschilderd, andere zijn verguld, vooral de plaats waarin het osculatorium gevat zit. In een tekstband staat de naam "St.-Antonius". (afb. 2)

Een bedevaarder schonk de zilveren kromstaf, getekend met het opschrift: "Ingoyghem Aenseghem 1736". De hoogte is 95 cm. Dit jaartal wil niet zeggen dat deze ex-voto dan werd geofferd!

Het zilveren tonnetje waarschijnlijk afkomstig uit Tiegem waar Sint-Arnoldus de patroon van de brouwers is, en de zilveren Antoniuskroon met acanthusbladeren en bezet met kleurstenen zijn door een andere persoon geofferd op onbekende datum. (diameter 16 cm, hoogte 10 cm)

Op 3 januari 1792 verleende paus Pius VI een volle aflaat aan de gelovigen die de Antoniuskerk te Ingooigem bezochten en er hun devotie deden. Dit lezen we in een litanie (ca. 1850) die door pastoor Pieter Valcke uitgegeven werd.

VOLLEN AFLAET
 IN DE PAROCHIALE KERK VAN
INGOYGHEM,
 OP DE VERVOERING DER RELIQUIEN
 VAN DEN HEYLIGEN
ANTONIUS,
 ABT,

PATROON DER ZELVE PAROCHIE,

Die aldaer van oude tyden geëerd en gediend zyn geweest, tot troost en bystand der menschen, en byzonderlyk die : welke met het wild vuer of andere verholene kwalen bevangen worden; ja zelfs bysonderen Patroon in verholene ziekten der beesten.

Naestkomenden Zondag wezende den **Juny 18** , is er te verdienen **VOLLEN AFLAET**, in de gezeyde Kerk van Ingoyghem, voor alle Christene Geloovigen, die Gebiecht en Gecommuiceert zynde, de voornoemde Kerk zullen bezoeken; aldaer biddende voor de eendragtigheyd der Christene prinsen, uytroeying der ketteryen, en verheffing van onze Moeder de Heylige Kerk.

De Vroegmisse zal geschieden ten **6** uren, en de solemnele Hoogmisse ten **9** uren, in welke zal verkondigd worden den lof van den heyligen **ANTONIUS**, Abt, ook zal 'er na de Missen gezegend worden met zyne heylige Reliquien.

Namiddag ten twee uren en half de Vesperen, na welke zal geschieden het Lof met de benedictie van het allerheyligste **SACRAMENT**, gelyk ook geschieden zal gedurende de geheele Octave, ontrent den avond, een den Autaer van den zelve Heyligen.

Kortryk, uyt de Drukkery van **BLANCHET-BLANCHET**, in de Leyestraet.

Afb. 3: 19de-eeuwse affiche

L O F - D I C H T

TER EEREN VAN DEN ONVERWINNELYCKEN HIELT

ENDE SCHRICK DER HELLE DEN

H E Y L I G E N

A N T O N I U S A B T

Befonderen Patroon tegen TENTATIEN, BRANDT, ende WILDEVIER,
wort geviert in de Pajocinale Kercke tot

I N G O Y G H E M.

At heeft den droeven val van onsen eersten Vader
Ter werelt voort gebracht om ons doch allegader,
Niet dan veel wee en smert, niet anders als verdriet,
Gelvt men allen nog voor onse oogten liet.
't is loof dat den mensich hier moet zyn leven enden,
Met sichten en geweens in droefheit en ellenden,
't is seker dat den Mensich in dat droef tranen-dal,
Siz onderworpen vint, in druk en ongeval.
Wy *Adam* kinderen al vryt *Adam* niet gesproken,
Wij zyn niet lyden groot en quaden overgoten,
Wien is'er vriet ons *Joh.* geboren van een Vrouw.
Die niet en wort belecht met druk, smert, pijn of rouw
In 't hert, maer delen val is al ons vrecht, *van*
In over ons mensich en wort het werelt als *gesoent*,
Andrius *Maria* *Maria* dat is *Andrius* heeft geoyt,
Uf dat wort hem *cyclus* een swaer jock opgeleyt,
Maer Gods Barmhertigheyt die liet den mensich beleden,
Die liet hem hulplooz, s'en wilt hem nog vermaeden,
Die liet hem quaden hier, vergaen al door de pijn,
Sv wilt het Schepel Gods hier daer barmhertig zyn.
Men vlyt door 't Christendom geen Prochie, Stees of Dorpen
Met wat sict darmen n, of quelling ondersorpen
Daer heeft men hulp, of troost, door Gods van zyn Dienaer,
Daer is om tevlucht mensich voor ons hier alleger.
Syt gy met Wilde Vier gequet, of heere branden,
'En heeft niet vor te gaen is onbekende Lanken
Om te praten troost komt hier tot *Ingoghem*,
Men hout ANTONI met een sterpene kens
Aenroepen in den noot, en liet het dmevig sichten,
Verken hier al in vrecht, verandert in genuchten,
Verloekt gy, heven mensich, zyn bystant in u smert,
En slykt hier niet aen die u gegeven wert.
Goes hier tot *Ingoghem* in dele Kerk verheven,
Alseer daer Gods heiler besouder is gegeven
ANTONI voor Patroon al van het Wilde vier,
Gy sict vanden heer haer den grooten bystant hier.
'Uoudelyk gader dat wert by te bevruden,
Hy waert den boeren broek en helpt bus vryt by
De quaden vrent by af en maekt bus heel gelioek.
Wat zy van hem begriep dat wort u hier gejoek.
Dens *Uoudelyk* *Andrius* *Maria* *Maria* *Andrius*
ANTONI, does wy so liet grooten seert trachten
Ons-knyven s'en lof seboon is her onbekunden,
Op dat hi warch door verheyt sy daps de hem

U leven ende dood, en wonder schoone deugden,
Waer van gy nu gemet des Hemels loere vougden:
Wat Lof, wat Eer is ik hier geven delen man,
Die al veel meer verdient dan ik uytstipken kan,
Hy die de werelt heeft met al haer yachteden,
Den duyvel en het vleesch als met den voet verreden.
Hy die nog Het nog Doof, nog Cerber heeft gevreet,
Doen hy verrocken was in het Egypte Forest,
Heeft *David* Singer-worp een *Gonid* verlaegen,
Deed *Sams* Cakebeen zyn Vyanden verslagen,
Heeft *Jonah* door het saert geslagen ar het hooft
En *Holofernes* sou van Meven heet berooft,
En heeft een Eremit ANTONI niet verwonnen
Het prisoors ikis gebroek setoon of hy hadt begonnen
Door sicken of gewelt te berecht tot den val,
Door krecht van 't Heylig Cruys deed hy hun vuchten al
Al wat den heilichen Poel en al de vriet-godinnen
Al wat dit boos gespuys kon denken of verrienen,
Ten dient hun maer tot loer, tot groete schant en spyt,
Waer heet den *Abiram* vlucht voor een Eremit:
Jae den Onkuyicken Goer die sacht hem te heitten
Svz Heylig Leven, en wilt hem in tanden ketten,
Maer hy verson den slyct door zyn oetmoedicheyt,
En heet zyn leven haer voleryt in luyverheyt,
Waer door hy voor slyt nu en al eeuwighele
Het Rycke Gods besit in rust en volle vreden,
Waer door hy heet verduck te draeren 't Hemels Croon.
En weening is gewelt te wesen ons Patroon.
O triumphanten hiet ANTONI uytverken,
Bakt voor ons altmael, dat wy noyt gaen verken.
Op dat wy naer den goet verrienen den vyanct,
Gefue te zyn bevryet al van den heilichen brandt,
O wonderlycken Man ANTONI come tot boeten,
De goet die hier sijn van monichee hulp verhoeten,
Di heit ook al de u aenroepen vrecht en laet,
Toont dat gy zyt Patroon geliyk voorkerven laet,
Aenboort doch voor het heil ANTONI u Diemanen,
Ja vilt hie skucht van ongeval bewaren,
Naer *Lucas* erie Zict, dat sy in corten tydt,
O verlagen sijnrou met u sijn vortlyk,
Wilt not gabing sijn die vord luf verkeren,
En sive Diefheit die u hier komsen verkeren,
De wondelic sijnrou u *Petrus* sijnlyk,
ANTONI vergiet noyt ons droevig Christelyk.

P. Tot *JUBNAERD*, by *PETRUS JOANNES VERBECKEN* in den Bourg by het Begryns-hof.

VOLLEN AFLAET

In de parochiale Kerk van

INGOYGHEM,

Op den Feestdag van den Heyligen

ANTONIUS ABT,

Patroon der zelve parochie, alwaer zyn berustende, zyne

III. RELEQUIEN.

Die aldaer van oude tyden geëerd en gediend zyn geweest, tot troost en bystand der Menschen, en byzonderlyk die: de gunne met het wilde vier of andere verholen quaelen berangen worden; ja zelfs byzonderen Patroon in verholen ziekten der Beesten.

Naest-komenden wezende den 17 Januarius en geheel d'Octave is'er te verdienen Vollen Aflaet in de gezeyde Kerk van Ingoyghem, voor alle Christene Geloovige, die Gebiecht ende Gecommuiceert zynde, de voornomde kerk zullen bezoeken, aldaer biddende voor d'Eendragtigheid der Christene Prinsen, Uytroeying der Ketteryen ende Verheffing van onze Moeder de Heylige Kerke.

De Vroeg-Misse zal geschieden ten 7 1/2 uren en de Hoogmisse ten 10 uren.

Den Zondag onder d'Octave, wezende de Solemniteyt zal den Lof van den H. Antonius verkondigt worden, als ook zal er naer ider Misse gezegent worden met Zyne III. Relequien.

Naer middag ten twee uren en half de Vesperen, naer de welke zal geschieden het Lof met de Benedictie van het Alderheyligste SACRAMENT, gelyk ook geschieden zal, geduerende de geheele Octave omtrent den avond aen den Autaer van den zelven Heyligen.

Drukkery van GERNAEY-HASAERT, Grootte Markt N° 24, te Kortryk.

Nieuwe tijden

In 1830 werd België onafhankelijk en in 1834 werd het grondgebied West-Vlaanderen het huidige bisdom Brugge. Een 19de-eeuwse affiche vermeldt: "*Vollen aflæet in de parochiale kerk van Ingoyghem op de vervoering der reliquien van den heyligen Antonius Abt, patroon der zelve parochie, die aldaer van oude tyden .....*" te Kortryk uyt de drukkerij van Blanchet-Blanchet in de Leyestraet en een uit de drukkerij van Gernaey-Hasaert Groote Markt nr. 24 te Kortryk. (afb. 3)

Het "Lof-Dicht" (afb. 4) vertelt in verzen over "*den Onverwinlycken Helt ende Schrick der Helle den Heyligen Antonius Abt, Besonderen Patroon tegen Tentatien, Brandt, ende Wildevier, die wort geviert in de parochiale Kercke tot Ingoyghem.*" Gedrukt tot Audenaerde by Petrus Joannes Vereecke in den Bourg by het Beggynhof."

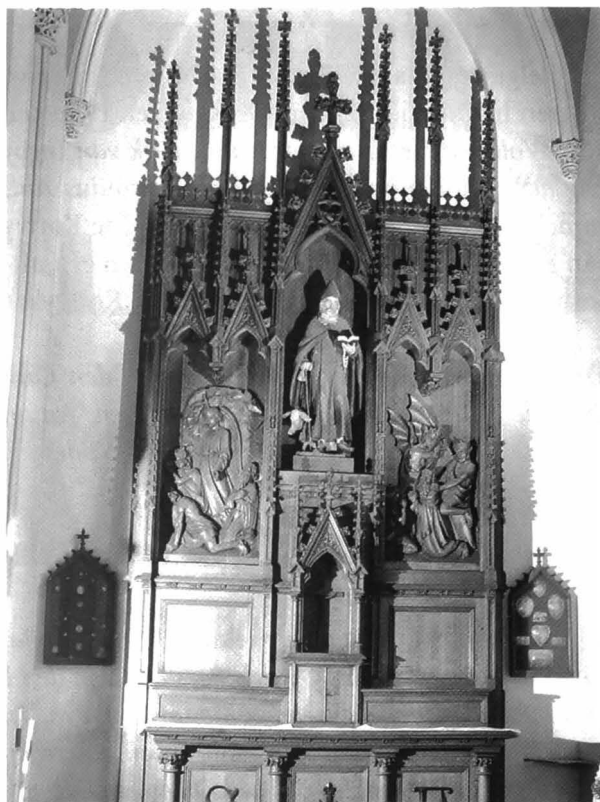
De derde affiche (afb. 5) draagt de melding "*Vollen Aflæet/ In de parochiale Kerk/ van Ingoyghem/ Op den Feestdag van den Heyligen/ Antonius Abt,/ Patroon der zelve parochie, alwaer zyn berustende, zyne/ HH. Relequien./ Die aldaer van oude tyden geëerd en gediend zyn geweest, tot/ troost en bystand der Menschen, en byzonderlyk die: de gonne/ met het wilde vier of andere verholen quaelen bevangen worden;/ ja zelfs byzonderen Patroon in verholen ziekten der Beesten*". Drukkerij van Gernaey-Hasaert, Grote Markt n° 24, te Kortryk. (4) De twee vergeelde documenten de Aflaatbrief en een Lofdicht hingen vele jaren ingelijst in het kerkportaal. Nu worden ze in het kerkarchief bewaard.

In 1854 werd de oude kerk afgebroken onder het herderschap van pastoor De Clerck. Pas in 1854-1856 werd de nieuwe driebeukige neogotische kerk gebouwd met een ingebouwde westertoren naar een ontwerp van architect Dehulst van Kortrijk. De kerk werd opnieuw toegewijd aan Sint-Antonius-abt. Een nieuwe kerk vraagt nieuw meubilair. Zo bestelde de kerk een nieuw Sint-Antoniusaltaar uit eik, met twee gebeeldhouwde tafereelen in de nissen van het retabel. Ze stellen de bekoring van St.-Antonius voor en een engel die de duivels verdrijft. Op de voorzijde van het altaar prijkt een monogram van S.A. Dit altaar in neogotische stijl is waarschijnlijk een ontwerp van Paul Lateur. In de nis staat het gepolychromeerd Sint-Antoniusbeeld (16de eeuw), dat uit de oude kerk afkomstig is. (afb. 6)

De Antoniusdevotie moet de jaren daarop goed hebben gefloreerd. Dit bewijst de neogotische eikenhouten lijst met zilveren ex-voto's (5) achter glas, die rechts naast het Antoniusaltaar hangt. (afb. 7)

(4) Documenten uit de Provinciale Bibliotheek Boeverbos Brugge.

(5) Foto ACL Brussel M 45944.

Afb. 6: Het gepolychromeerd Sint-Antoniusbeeld.

Afb. 7: Lijst met zilveren ex-voto's.

Afb. 8: Een houten Sint-Antoniussbeeld in een vierpas.

Ex-voto (*donum*) betekent, letterlijk vertaald: “gift krachtens een belofte”. Het ex-voto bestaat uit een afbeelding met betrekking tot de gevraagde gunst, die werd opgehangen in de onmiddellijke omgeving van het genadebeeld, waaraan men een bezoek brengt. Het ex-voto is niet het hulpstuk zelf, zoals krukken en beenstukken, maar gewoonlijk de afbeelding ervan. Deze werden dan vervaardigd in was of gestampt in zilverplaat. Niet alleen genezingen voor eigen ziekten werden aldus bevestigd, maar ook die van voor de mens belangrijke dieren als paarden, runderen, varkens. Met een menselijk vlammend hart “laaiend van liefde” wordt de dankbaarheid betoond aan de aangeroepen heilige. Enkele kloosters o.a. de zusters Colettien te Mechelen betrokken uit het vervaardigen van deze vormen een bescheiden inkomen. Deze ex-voto’s te Ingoogem dagtekenen uit het midden van de 19de eeuw.

Boven de monumentale ingangsdeur prijkt een houten Sint-Antoniussbeeld in een vierpas (ca. 1860). (afb. 8)

In 1864 (tot 1894) werd J.J. Faict bisschop van Brugge. Waarschijnlijk werd bij deze gelegenheid in 1864 een *Gebed tot den H. Antonius Abt en Eremijt* gepubliceerd. De voorspraak luidt: “die tegen het wild of St. Antoniusvier en andere besmettelijke ziekten aanroepen wordt te Ingoyghem.” Met kerkelijke goedkeuring: Vidi Brugis 3 Decembris 1864 Can. Lib. Cens. C.B. Van Becelaere. Drukkerij M. Serruys-Flamant, Brugge. Op de voorzijde staat een Duitse gravure uit de verzameling van Steendrukkerij K. Van de Vyvere-Petyt Brugge. Aanroeping: *H. Antonius Eremyt, Bid voor ons*. Uit dezelfde tijd dag-

Afb. 9: Een zilveren reliekhouders

Afb. 10: Een zilveren ceremoniestaf

tekent een zilveren osculatorium of reliekhouders. (afb. 9) Bovenaan prijkt de buste van Sint-Antonius-ab. (6) De zilveren ceremoniestaf (afb. 10) is bekroond met een Sint-Antoniusbeeldje. De kerkbaljuw ging op zondag met deze staf de priesters vooraf in processie naar het altaar. De staf is waarschijnlijk door de Kortrijkse zilversmid F. Descamps gemaakt omstreeks 1850. In 1866-'67 kreeg architect Croquison de opdracht de kerk te herstellen (toren en dak). In 1888 werd de grote Sint-Antoniusklok hergoten. Mgr. G.J. Waffelaert werd bisschop van Brugge in 1895 en dit tot in 1931. In 1895 werd Hugo Verriest pastoor van Ingoogem. (7)

Café "In Sint-Antonius" en de Sint-Antoniuseik

Halfweg de Sint-Antoniusstraat, (8) op het kruispunt van de nieuwe Sint-Antoniuswijk, stond in 1903 een kleine herberg "In Sint-Antonius" genaamd. Dat café was de eigendom van brouwer Charles Vancauwenberghe uit Tiegem. Charles-Louis Windels en Maria Waelkens taptten bier van het vat en wisten de Ingoogemnaren aangenaam vertier te bezorgen. Vooral de jonge mannen kwamen er graag een pintje pakken én kattenkwaad uithalen in de grote Sint-Antoniuseik die naast het café stond. Tegen de stam was een klein kapelletje genageld waarin een Sint-Antoniusbeeldje stond. De naam "Sint-Antonius Eeke" is een toponiem dat van 1713 dagtekent. Uit dezelfde tijd dagtekent een "Sente Anthennis Goed" een hofstede te Ingoogem. (9) De eik is in een stormnacht omgewaaid en het café werd in 1953 gesloten. Laura Windels geboren in 1916 en dochter van Charles-Louis, heeft het allemaal weten gebeuren en woont nog steeds in het oude café "In Sint-Antonius". Een kleine niskapel met een Antoniusbeeldje boven de deur herinnert aan die lang vervlogen glorie-dagen.

(6) Zie Het Nieuwsblad 15 jan. 1958: "Yvegem viert St.-Antonius-Abt". Reporter D.I. dateert dit reliekhoudertje in 1864. Een gelijkwaardige reliekhouders wordt in de Sint-Quirinuskerk te Hooglede bewaard.

(7) Het Liber Memorialis van de kerk te Ingoogem bevat geen bijzonderheden over de Antoniusverering. Men kan wel het sierlijk handschrift bewonderen van Hugo Verriest, die hier parochieherder was van 1895 tot 1912.

(8) Sint-Antonius-straat. Een weg te Ingoogem. 1846 en 1902. Zie De Flou.

(9) Archiefonderzoek door Filip Santens, Heirbaan 48, Ingoogem. Zie ook De Flou, *Woordenboek der Toponymie*, deel 14, Brugge 1933, pp. 549-554.

Het verhaal van de Sint-Antoniusomwegang te Ingooigem in de jaren 1930 naar het leven verteld door meester Robert Verschuere: "Er is in de loop van de tijden veel veranderd in de verering van Sint-Antonius-abt te Ingooigem. De volkstoeloop was vroeger zeer groot. Sint-Antonius werd te Ingooigem tweemaal per jaar gevierd: tijdens de winteromwegang op 17 januari en in de zomer op de tweede zondag van juni. In ons dorp hadden enkele boeren uitgestrekte vlasgaarden die in de junimaand met de blauwe vlasbloem in bloei stonden. Op de vooravond van Sint-Antonius hing de feestviering in de lucht wanneer de koster en de klokkenluiders "beiaarden" (luiden met drie klokken) in de klokkentoren. Er werden kanonschoten gelost om de vreugde op te drijven. Op zondag met het kriecken van de dag "beiaardde" het opnieuw. De vroegmis was gelezen en begon te 5 uur. Er waren op dat moment reeds honderden bedevaarders in de omgeving van de kerk. Het merendeel waren vreemdelingen, mensen uit Oost-Vlaamse dorpen, zoals Wortegem, Moregem, Petegem (Oudenaarde), Elsegem, doch men bemerkte ook parochianen onder de menigte die Antonius kwamen dienen. Ze deden driemaal de omwegang rond de kerk en hielden viermaal stil om speciaal te bidden. De volgende missen hadden plaats te 6 uur, te 7 uur, te 8 uur en te 9u30 (of te 10 uur naar de wil van een pastoor). De kerk liep telkens stampvol. Soms moesten bedevaarders buiten mis horen. Na de hoogmis begon de feestviering. De kinderen konden zich te goed doen aan de kramen met lekkernijen. Ze konden zich ook verlustigen op de paardenmolen of de ren. De grote mensen troepten naar de herbergen. De namiddag was de voortzetting van de feestviering. 's Middags werd bij de welgestelden een lekker maal opgediend. Bijna alle mensen bakten zelf lekker koekenbrood, dat in de namiddag met geurige koffie werd opgediend. Er waren allerhande feestelijkheden o.a. ringsteking te paard of met het rijtuig of de fiets. De muziekmaatschappij "De Eendracht" luisterde de plechtigheden op. Om de 10 jaar was er een festival. De pastoor en de koster kwamen, na hun middagdutje om 3 uur terug naar de kerk voor een plechtige vespers en lof met de "benedictie van het Allerheiligste Sacrament", dat door veel godvruchtige parochianen, zusters en bedevaarders werd bijgewoond. 's Maandags was er een jaargetijde voor de overledenen om 9 uur. Zeer veel parochianen waren daarop aanwezig. In de namiddag waren er opnieuw alle soorten verzet. Men mag niet vergeten dat de kerk heel de dag openbleef en er mogelijkheid was om gezegend te worden met de relikwie. Ten gerieve van de bedevaarders waren er in de kerk kaarsen, beeldeles en medailles te bekomen bij de stoeltjeszetter achteraan in de kerk.

De winteromwegang werd altijd op 17 januari gevierd. Er waren op die dag ook veel bedevaarders, maar minder vreemdelingen daar het meestal slecht of guur weer was. De parochianen hielden zich stipt

Afb. 11: Het Antoniusbeeldje met de tap in zijn gat in profiel.

Afb. 12: Het Antoniusbeeldje met de tap in zijn gat in vooraanzicht.

aan de voorwaarden om op deze dag een Vollen Aflaat te verdienen. Daarom moest men te biecht en te communie geweest zijn. Veel Ingooigemnaren hielden op die dag nieuwjaarskermis voor hun naaste familieleden. Sommige bedevaarders offerden een hen of een haan, 'n "viggetje", stukken hesp of varkensvlees, konijnen enz. Die giften werden na de missen verkocht aan de meestbiedenden. Er werd 's winters gewoonlijk binnen in de kerk gediend. De opbrengst van de offergiften werd aan de armen geschonken. Het was gedurende lange tijd Charles Decock, arm- en kerkmeester en secretaris van het genootschap van de heilige Vincentius a Paulo, die de offergaven in ontvangst nam en ook verkocht. Hij werd later opgevolgd door Ivo Van Moorlegem. 's Avonds om 17 uur werd in de feestzaal het jaarlijks familiefeest gehouden. Ieder jaar zorgden de kaartliefhebbers zelf voor worsten aan de lopende meter. De vrouwen konden hun kans wagen met de teerlingen. De prijs voor de hoogste worp was een kalkoen. Verder was er nog een vloerbolling voor de liefhebbers. Tussenin werd er overgegaan tot de trekking van de grote tombola met als hoofdprijzen: kalkoenen, konijnen, hennen, enz."

Over het "Antoniusbeeldje met de tap in zijn gat"

Men weet eigenlijk niet goed door wie en wanneer dit beeldje werd gemaakt. Het kreeg deze bijnaam omdat er in het beeldje vooraan een gat is waarin een relikwie vastgezet kan worden. Achteraan zit een

handvat om met het beeldje én de relikwie ten zegen te staan. (afb.11 en 12)

Om het met de poëzie van Ivo van Yvezele te zeggen:

Ra, ra, welke sint is dat ?

Met een houten tap in 't gat,

in zijn navelsacristie

vensterglas en relikwie.

Dat beeldje bleef eens bij pastoor Plettinck, overdag na het octaaf op de "zittens" achteraan in de kerk staan. Stijn Streuvels zei tegen de pastoor: "Als je nog langer dat kostbaar beeldje daar langs achter laat staan, neem ik het mee!" Men gebruikte die relikwie slechts tweemaal per jaar en dat ter gelegenheid van de feestviering. Ook Stijn Streuvels kwam, sinds Verriest pastoor te Ingooigem was, uit Avelgem om op de dorpsplaats de volksfeesten te bekijken het was niet om te bedevaarten. In 1931 werd Mgr. Henricus Lamiroy bisschop van Brugge en dit tot in 1952. In juni 1933 werd Ingooigem met een nieuwe Sint-Antoniusereliquie bedacht. Toen een jong vurig priester, eerwaarde heer Rathé, hier tot kapelaan benoemd werd en de manier van bedevaarten gadesloeg, poogde hij die devotie meer naar de Heer te doen toegroeien. Hij liet plakbrieven drukken met daarop in grote letters: "Bedevaarders richt u eerst tot de grote baas en valt daarna Sint-Antonius te voet." Dat was in het jaar 1934. De affiche van de Sint-Antoniussommegang werd gedrukt bij De Reycke te Anzegem en werd goedgekeurd door L. Asseloos Kan. Secr. van het bisdom.

Toen kwam de Tweede Wereldoorlog 1940-1945

Het is algemeen bekend dat Bredar Avet reeds in 1940 de "roeper" was tijdens de openbare varkensverkoop per opbod op St.-Antoniusdag. Toen de moeilijke oorlogsjaren voorbij waren werd er een gebed tot Sint-Antonius-abt gedrukt bij Jan Maertens Kortrijk. Aan de gelovigen wordt 100 dagen aflat verleend door Mgr. Henricus Lamiroy bisschop van Brugge, die dit bekrachtigde met zijn handtekening op 31 oktober 1946.

De Sint-Antoniusklok heeft driemaal in de gloeiende smeltoven gelegen. ⁽¹⁰⁾ De grote klok die nu in de toren hangt draagt volgend opschrift: "Ik vervang mijn Zusterklok gegoten in 1598 - hergoten in 1888 - ontvoerd in 1914 - In dankbaarheid tot God geschonken door de parochianen van Ingooigem en gegoten in 1949 ontving ik de naam van ANTONIUS." Als beeltenis: Sint-Antonius met zijn zwijntje. De namen van de verschillende personaliteiten die deze Antoniusklok hebben ondersteund worden vermeld: Peter, Octaaf Bekaert; Meter, Margriet Balcaen-Hanssens; Pastoor, Jozef Dossaer; Onderpastoor, Antoon Deschrevel; Burgemeester, Hector Balcaen; Kerkmeester,

(10) Bron: Inventaris van de roerende goederen kerk Ingooigem. Archief pastorie Ingooigem. Geraadpleegd met toestemming van Z. E. H. R. Vanhaute, pastoor.

Remi Decock; Voorzitter, Vital Feys; Schatbewaarder, Rene Decock; Schrijvers, Achiel Vercruysse en Octaaf Decock. De klokken werden op 17 maart 1944 door de Duitsers opgeëist, weggevoerd en gesmolten, vandaar de nieuwe klokken in 1949.

Het Sint-Antoniusbeeld met de draak (afb. 14) is vermoedelijk een ontwerp van Paul Lateur (°4 januari 1909). Paul is de zoon van Stijn Streuvels. Hij was binnenhuisarchitect en edelsmid, gespecialiseerd in religieuze kunst. Hij kreeg zijn opleiding bij de paters benedictijnen te Maredsous. In 1972 was hij leraar te Brussel aan het Instituut voor Kunsten en Ambachten en lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Het is niet geweten wanneer Karel Lateur, de broer van Stijn Streuvels dit beeld heeft gekapt. Het stond vele jaren in een niskapel tegen de noordgevel buiten de kerk. Een bijzondere vuurspuwende draak wordt de kop verpletterd door de pelgrimsstaf van Sint-Antonius (afb. 14). Op de muur boven de nis van de kapel staat een jaarschrift ECCLESIA INGOYGEM DICATA ANTONIO. In 1856 was de kerkinwijding. ⁽¹¹⁾

Yvegem is een van de talrijke plaatsen in het zuiden van het bisdom Brugge waar men ook komt dienen tegen de “koeke aan ’t herte”. Volkskundige Walter Giraldo heeft een verhaal opgetekend over dit bedevaartgebruik in de Sint-Antoniuskerk te Ingooigem. Ivo van Yvezele verwoordt dit in een strofe van een gedichtje:

Ja, Hij weet er ’t fijne van,
Van de koek aan ’t hertespan,
Van nagelgaten, ’t zuur,
De exeskes en het vuur.

Hier konden wij vaststellen, zo verhaalt Giraldo, ⁽¹²⁾ dat de meege- dragen koek, in plaats van door de zieke thuis te worden gegeten, soms aan de eerste arme, die men ontmoette, werd gegeven. Ook de wijding van het lint, dat rond het zieke lichaamsdeel gedragen wordt, is te Ingooigem bekend. Sommige bedevaarders kwamen zich wel eens laten belezén.

Meester Verschuere vertelt over Yvegem sportief

“Rond de jaren 1950 gaf men een heel andere wending aan de vereering van Sint-Antonius, vooral ter gelegenheid van de winterommingang. Het sportcomité, daartoe aangemoedigd door de nieuwe geestelijkheid én door enkele cafébazen, vatte het feest anders op. Er moest opnieuw leven in de brouwerij komen. De bestuursleden van “Yvegem sportief” en de leden van de kerkraad droegen op die winterommingang een zwarte bolhoed - vandaar hun naam “Bol-hoedheren”. Men bracht de geschenken in de herberg “De Halve Maan” bij Aaron Duprez. Men richtte een kleine stoet in met de geestelijkheid

Afb. 14: Het Sint-Antoniusbeeld met de draak.

(11) Foto ACL Brussel M45956.

(12) W.Giraldo, *Volksdevotie in West-Vlaanderen*, Brugge 1989 pp. 98-99.

in haar beste gewaden, gevolgd door verklede jongens in een paterspij, die de offergiften droegen én natuurlijk ook een groot feestvarkentje, op een draagstoel zoals in de processie. De muziekmaatschappij werd de opdracht gegeven een vrolijk deuntje te spelen. In de kerk aangekomen werden de offergaven en het varken bewierookt en met wijwater besprenkeld en bij het binnenkomen in de kerk op het hoogkoor geplaatst. Het versierde varken werd, samen met de andere giften, na de mis verkocht bij Amerikaans opbod ten voordele van de kerk. Bredar Avet was en is nog de oproeper.

De verkoping verloopt als volgt: zoals op iedere veiling stelt de oproeper in en betaalt onmiddellijk het bedrag dat hij biedt. Doet nu iemand er 5, 10, of 20 frank bij, dan betaalt hij slechts het bedrag dat hij er bij doet. En zo wordt verder verhoogd tot op zeker ogenblik de onderpastoor die voor in de kerk zit en geen de minste voorkeur kan geven aan een of ander persoon, de klok luidt. Wie op dit ogenblik het laatst verhoogd heeft, is de winnaar van het aangeboden stuk spek, varkenskop enz. Heel dit gebeuren voor de kerk of als het té koud is binnen in de kerk, brengt een gezellige sfeer teweeg, waar de dorpsgenoten én de vele kijklustigen van genieten. Men schreef en praatte ineens over de aloude winterviering van Sint-Antonius te Ingooigem. De televisie kwam de feestelijkheden opnemen, men toonde de beelden en prees Ingooigem omdat het op een degelijke manier de feestviering als volksgebruik in eer hield. De televisie en de persmensen wisten niet, dat die stoet en de eer die men aan het varkentje bewees totaal nieuw waren. Nog steeds is het Sint-Antoniusfeest op 17 januari in voege maar men doet het vignetje zoveel eer niet meer aan. Sinds die tijd werd er ook een feestmaal gehouden bij inschrijving. Sinds een vijftal jaren is het zeer zelden dat er nog bedevaarders komen. De zeldzame dienders, die nu nog komen doen het ook anders. Ze wonen een mis bij en gaan te communie in de mis; ze richten zich nu spontaan meer tot de Heer. Sint-Antonius blijft toch nog de heilige voor wie ze eerbied hebben. Het is de heilige van Ingooigem. Zo wordt in de kerk, die aan Sint-Antonius toegewijd is, langs alle kanten aan die Sint herinnerd.”

“Hoe Sint-Antonius mee ging betogen naar Brussel” is een waar gebeurde historie. Jonge boeren hadden, terwijl de priesters een begrafenistoet tegemoet gingen, het merkwaardig borstbeeld van Sint-Antonius uit de kerk (of liever uit de sacristie) ontvoerd en het in een hangar bij een boer verborgen. Niemand van het kerkvolk wist het of had het opgemerkt. Op de dag van de fameuze boerenbetoging in Brussel in 1971 zag ik tot mijn grote verwondering en ontsteltenis dat beeld te voorschijn komen. Ik was ook te Brussel als secretaris van de boerengilde van Ingooigem. Ik heb niet weinig moeten schermen om dat beeld tamelijk gaaf naar Ingooigem te kunnen terugbrengen. Toch

waren er een paar duizend frank nodig om het beeld te herstellen, wat door de kerkfabriek moest betaald worden. Ingooigem had ongehoord veel succes met zijn Antonius te Brussel. Het beeld en de dragers werden meermalen gefotografeerd. Ik heb er persoonlijk maar een slechte herinnering aan. Om te besluiten wil ik dit nog schrijven: op geen enkele van de ommegangen komt een pater om te preken, zoals het vroeger was. De pastoor zelf brengt Sint-Antonius in herinnering, maar dat staat de vereerders niet aan, ze zouden liever voor die dag een bruine pater zien en horen! Helaas er is zoveel moois en oud verdwenen dat nooit meer - ten minste op dezelfde manier terugkomt.”

Getekend Rober Verschuere, Ingooigem mei 1974

In 1957 werd Mgr. E.J. Desmedt bisschop van Brugge en dit tot 1984. Het oudste krantenknipsel uit *La Libre Belgique* met een verslag van de St. Antoniusfeesten en een foto van de verkoop van varkenskoppen, dateert van 19 januari 1957. In *Het Volk* van 19 januari 1958 schreef reporter Fr. G. dat ze dit jaar de aanwezigheid misten van Paul Beyaert, die na 50 jaar trouw Antonius te hebben gediend en te voet van Heestert kwam, vorig jaar op 95-jarige ouderdom het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had. Uit de jaren '50 dateert een litanie van Sint-Antonius-Abt gedrukt bij Goethals Kortrijk. Het devotieprentje is versierd met een gravure van M. Bünel in de vorm van een medaillon. Antonius wordt in buste afgebeeld en draagt de monnikspij met de kap over het hoofd. Op de rechterschouder staat de tau, het embleem van de Antonieten. De achtergrond van het prentje is gevuld met een grot met twee duivels, waarvan er één fluit speelt tegen het oor van Sint-Antonius. Het varken laat alleen zijn snuit zien, terwijl Antonius de handen vol heeft met zijn stok en een belle-tje. De tekst vermeldt dat Antonius wordt gediend in de parochiale kerk van Ingooigem op de zondag vallend op of na 17 januari - zijnde het feest van Sint-Antonius - én op de tweede zondag van juni, de verjaardag van de overbrenging van zijn relikwieën (uit St.-Antoine-en-Dauphiné in 1669), alsook op de acht volgende dagen. Naast de litanie van Sint-Antonius-Abt, vermeldt het santje een korte levensbeschrijving, enkele interessante gegevens over de geschiedenis van de Antonieten, de betekenis van de tau en het varken van Sint-Antonius. De litanie vermeldt eveneens een volle aflaat, die verleend werd door paus Pius VI op 3 januari 1792, aan al de gelovigen die op Antonius' feestdag 17 januari of op één der octaafdagen, na gebiecht en gecommuniceerd te hebben, de parochiale kerk van Ingooigem bezoeken en er bidden voor de inzichten van zijne Heiligheid de Paus. Dit santje draagt geen imprimatur en is ook niet gedateerd.

Sedert 1975 motiveert pastoor R. Vanhaute de St.-Antoniusomgeving. Er waait een nieuwe wind door de St.-Antoniusdevotie door

toedoen van Ivo van Yvezele, schuilnaam voor diaken Roger Ducatteeuw, die door zijn dichtkunst en bezielend woord zijn mensen ieder jaar weet te motiveren tot een broederlijk samen-zijn op de St.-Antonius-winteromwegang. Ieder jaar maakt Ivo Van Yvezele, alias diaken Roger Ducatteeuw een gelegenheidsge-dicht rond de Sint-Antoniusviering. Het comité Yvegem Sportief onder voorzitterschap van O. Bekaert verspreidt ieder jaar verzorgd drukwerk met het programma van de winteromwegang.

In 1984 werd Mgr. Roger Vangheluwe de vijftiengste bis-chop van Brugge en dat werd gevierd op 22 januari 1984. "Die morgen was 't bijtend koud, daarna sneeuwde het. In café "De Halve Mane" was het gezellig warm en de kleine glaasjes staken 't vuur aan de wangen van de Bolhoed- en de Strohoedheren, de muzikanten, de Vrienden van Sint-Antonius uit Zonnebeke. De optocht werd geleid door de veldwachter gevolgd door de geeste-lijkheid en klokslag 9u30 stapten wij de kerk binnen. Ondertussen speelde de muziekmaatschappij de feestelijke mar-che "Feu et flamme" om iedereen letterlijk en figuurlijk in de vlammen te zetten voor St. Antonius de held en schrik der helle! Toontje was voor de gelegenheid met zijn zilverwerk getooid. Hij hield de ogen strak op zijn rode boekje gericht want... aan zijn voeten lag een wellustig varkentje uitgestrekt op de baar, met citroenschijfjes op haar billen geplakt. Iedereen hield oog en oor gericht op het zangkoor dat "jubilate" zong, St. Antonius ter ere. Na de mis kreeg Antonius zijn loon. De stukken van 20 frank jeukten in de vestzakken. De roeper mocht iedereen bij zijn naam noemen, tot de sacristiebel de winnaar van een stuk spek of een kieren aanduidde. De zwijntjeskermis in "De Leeuw van Vlaanderen" deed zijn naam alle eer aan. Ieders zijn beer grolde van de honger. De sfeer was er gezellig en de Breughelmaaltijd overheerlijk! De burgemeester sprak van een Yvegemse hoogdag, de pastoor knikte instemmend, en de diaken zei dat 't goed was. In elk geval was hij heel blij met het beeldje van Sint-Antonius dat hij van de Vrienden van Sint-Antonius-Abt uit Zonnebeke mocht ontvangen. Deze kleine attentie was bedoeld als dank voor zijn rijmende gedachten ter ere van Sint-Antonius Eremijt. Ivo Van Yvezele, onderwijzer-koster en binnenkort diaken, weet dat de Ingooigemnaren hem nodig hebben en dat hij zonder zijn men-sen niet leven kan."

(13) *Het Volk* 17 jan; 1988 *Mirakel van een beeld. Dit is West-Vlaanderen*, Deel I p.630. *Krantenknipsels. La Libre Belgique* 19 januari. 1957, *Het Volk* 19 jan. 1958, *Het Nieuwsblad* 15 jan. 1958, *Het Nieuwsblad* 18 januari 1979. Pro-gramma's Winteromwegang 1983-93.

Op het Sint-Antoniusfeest in het jaar 1988 kreeg het Sint Antoniusbeeld van Karel Lateur een ereplaats in de kerk te Ingooigem. ⁽¹³⁾ Door toedoen van de diaken Roger Ducatteeuw werd het geresatureerd en tegen weer en wind beschermd. In

1988, toen de feestdag van St.-Antonius op een zondag viel, leidde Mgr. Roger Vangheluwe, bisschop van Brugge, in hoogsteigen persoon de stoet in. Het gewicht van het offervarken overschreed de honderd kilogram. Aan het kerkportaal wordt het dier in ontvangst genomen en gezegend; dit gold tevens voor alle aangebrachte giften. Tijdens de hoogmis bekleedde het offervarken de ereplaats nabij het beeld van de heilige. Het droeg een feestelijk wit strikje om de hals en hield een citroen in de rode snuit geklemd. De andere offergaven vormden de erewacht. Na de hoogmis, tevens bedevaartmis, werden alle offers in natura bij opbod aan het kerkportaal verkocht. Iedereen hoopte de hoofdprijs, het zgn. *bellebeest*, binnen te rijden. Maar ook de andere prijzen waren welkom: varkenskoppen, eenden, kalkoenen, hanen en hennen, konijnen, vleeswaren, boter, ja zelfs Sint-Antoniusbeelden vervaardigd van uiteenlopende materialen. In 1956 bedroeg de inzet 5 frank, in 1984 was dit 20 frank. De koster had zich teruggetrokken in de sacristie en kon dus niemand bevoordelen. Geregeld drukte hij op de knop om de klok te laten luiden. Telkens als de klok sloeg, won degene die bood de offergave die te koop werd aangeboden. De laatste tien bieders mochten deelnemen aan de verloting van het traditionele offervarken. De man die al sinds 1940 als "roeper" fungeert was Bredar Avet (°1914), Ingooigemnaar in hart en nieren. Met zijn krachtige stem, en niet bang voor een spitse opmerking, slaagde deze dynamische figuur er steeds opnieuw in het bieden te stimuleren en de verkoop met een benijdenswaardige opbrengst af te sluiten. In januari 1989 werd het feest bijgewoond door een delegatie uit Rollegem, waar men eveneens Sint-Antonius-abt vereert. Zij hadden een "bellemán" meegebracht, een omroeper die de taak van de klok overnam. Een succes werd het niet; de klok deed het veel beter, aldus de traditiebewuste vierders. De opbrengst van de verkoop ging naar de kerk en de parochiale werken. Omstreeks 13 uur namen de ingeschrevenen deel aan de zogenaamde zwijntjeskermis, een volwaardige maaltijd, waarbij men, attribueert en patronaat van de heilige indachtig, enkel varkensvlees opdient. De traditie wil dat het feest elk jaar in een andere zaal gehouden wordt. Aan tafel werd het Lied van Sint-Antonius gezongen, "*S'nt-Antonius, weirdt u ne keer*", dat oorspronkelijk bedoeld was voor een gelijkaardige devotie in de Sint-Antoniuskapel te Lendeledede, maar aangepast werd aan de viering in Ingooigem. In feite drukt dit luimige lied de onvervulde verlangens uit van trouwlustige jonge dochters en heeft weinig uit te staan met de devotie tot de heilige eremiet. Omstreeks 18 uur volgde dan in de gemeentelijke feestzaal de organisatie door het lokale sportcomité, een levensecht familiefeest. Het programma vermeldde kaartspel, dobbelbak en tombola, met waardevolle prijzen. De junidevotie (van de tweede tot de derde zondag) heeft een geheel ander karakter: nu ligt het accent meer op de bedevaart.

Afb. 15: Een moderne Antonius met zijn varkentje

Op het pleintje van de St.-Antoniuswijk, opgericht omstreeks 1990, staat een moderne Antonius met zijn varkentje waarvan wij graag het ontstaan willen vernemen. (afb. 15)

In 1991 werd Frans Van de Walle pastoor van Ingooigem. Hij houdt van de mooie volkse St.-Antoniusdevotie en wil deze traditie in ere houden. Bij ons bezoek aan de kerk en pastorie op 20 januari 1999 bezorgde hij ons heel wat informatie én fraai fotomateriaal over de kerkschatten van Sint-Antonius-abt.

Voor de 51ste keer trok op zondag 21 januari 2001 de Sint-Antonius-omweg door de hoofdstraat van Ingooigem, met vlaggen, vaandels, de koninklijke fanfare "De Eendracht" en vooral levende offergaven, gedragen door scholieren en vertegenwoordigers van de lokale verenigingen. Voor pastoor Frans Vande Walle is de "Ivegemse Toontjesprocessie" iets speciaals. (14)

(14) *Het Nieuwsblad* zaterdag 20 zondag 21 januari 2001.